

Okul Öncesi Düzeydeki İşitme Özürlülerde Aile Eğitimi

Yrd. Doç. Dr. Gönül AKÇAMETE (*)

Uzun yıllar eğitimcilerin dikkati sadece işitme özürlü çocuklar üzerinde toplanmış, bu çocukların ailelerinin eğitimi üzerinde çok az durulmuştur. Oysa erken yaştaki işitme özürlü çocukların eğitiminde yalnızca çocuklara yönelik programların yeterli ve istenilen sonuçları vermediği, bu çocukları aileleri ile birlikte ele alan eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması gereği ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimin sonucu, son yıllarda çeşitli ülkelerin okulöncesi eğitim programlarında artık işitme özürlüler için ailelerinin yönlendirildiği rehabilitasyon programlarının giderek önem kazandığı görülmektedir (Northern, 1980).

İşitme özürlülerin eğitiminde aile eğitiminin önemi "erken tanı, erken eğitim" kavramının anlamının değişmesiyle artmıştır. Önceleri, işitme özürlülerde erken eğitimin başlangıcı 3 - 4 yaş olarak düşünülürken, yakın zamanda, tanıya verilen önem ve tanılama tekniklerindeki gelişmeler sonucu 3 - 4 yaşlardan önceki eğitim programlarına ağırlık verilmeye başlanmıştır (Dunn, 1983).

Genellikle işitme özürlü çocuklar için okulöncesi ve anaokulu programları işitme ve konuşma merkezlerince hazırlanmaktadır. Ancak bu merkezlerin bina, donatım, eğitimci ve anababaya rehberlik edecek uzman personel yönünden yeterince donatılmadığı görülmektedir. Öte yandan bu merkezlerin, anababalara sözlü önerilerde bulunurken ne tür etkinliklerin yapılageldiğine ilişkin olanaklar sunmada sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bunun sonucu, uzmanın etkinliği betimlemesiyle, ana babanın etkinliği uygulaması arasında sürekli fark olmaktadır. Aynı zamanda aileler okullarda ve merkezlerde yapılan eğitim oturumlarından çıkarılan bilgileri genelleştirirken bunları ev ortamına, çevrelerine aktarmakta güçlük çekmektedirler (Dunn, 1983; Proctor, 1983). Bu nedenle okulöncesi düzeyde aile eğitim programlarının geliştirilmesine gereksinim duyulmaktadır.

(*) A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, EPH Bölümü Öğretim Üyesi.

Ana-baba-çocuk programının genel amacı, işitme özürü çocuklar için eğitim programı geliştirmektedir. Bu programın uygulama alanı ev çevresi olup, evdeki günlük işlerin yapılması sırasında çocuğun dil ve işitme gelişimine olanak vermektedir. Böylesi bir program, çocuğun dili anlaması ve kullanmasının gelişimine yardımcı olmakta, okula gitmeden önce formal eğitime hazır olmasını sağlamaktadır. Ailenin eğitiminde amaç, anababanın öğretmen rolünü üstlenmesinden çok, işitme özürü çocuğun doğal olarak, sözel dil gelişimini uyarmalarına yardımcı olmaktadır.

Araştırma bulguları, çocukları üç yaşına gelmeden önce ana-baba-çocuk programına katılan anababaların, çocuklarının böyle bir programa katılmayan ailelerin çocuklarına göre genel performanslarının daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Dunn, 1973; Northern, 1980; Meyers and Blacher, 1987). Aynı zamanda bu çalışmalarda aile programları; erken tanılama, yardımcı işitme cihazları ile birlikte ilk yaşlardan itibaren başlatılacak olursa işitme özürü çocuğun ilerideki eğitim programlarında daha başarılı olmasına yol açtığı vurgulanmaktadır.

Horton (1975) işitme özürü ailelerine yönelik "aile eğitim programları"nın hedeflerini beş aşamada özetlemiştir:

1. Aileye kendi doğal çevrelerini çocukları için en uygun hale getirmeyi öğretmek,
2. Aileye çocukları için nasıl konuşmaları gerektiğini öğretmek,
3. Davranışların yönlendirilmesindeki stratejileri ailelere öğretmek,
4. Çocuklarını yeni bir eğitime hazırlamadan önce aileleri normal gelişim ve dil gelişim evreleri, ilkeleri konusunda bilgilendirmek,
5. Aile bütünlüğünü sağlamada işitme özürü bir çocuğun yarattığı gerginliği azaltmak ve çocukları hakkındaki olumsuz duygularını yenmeleri için gerekli etkili yardımı ve desteği sağlamak (Northern, 1980).

Bu hedefler çerçevesinde aile eğitimi programlarında üzerinde durulması gereken en önemli nokta, çocuklarının işitme sorunlarını tanımlarına, onları anlamalarına ve kabul etmelerine yardımcı olmak suretiyle ailelerin duygusal desteğini sağlamak olmalıdır. Böylece giderek artan bir bilinçlenme ile, ailedeki kaygı ve üzüntülerin azalması sağlanabilir. Öte yandan aileler, sağlanan bu eğitim hizmetiyle çocuklarındaki işitme kaybının doğasını, yapısını, gelecekteki eğitimlerinde karşılaşılabilecekleri güçlükleri gerçek biçimde anlayabilirler. Çocuklarına ilişkin daha gerçekçi bir beklenti düzeyi oluşturabilirler.

Aile eğitiminde üzerinde durulması gereken ikinci önemli nokta da, işitme özürü çocuğa uygulanacak program ve iletişim yönteminin kararlaştırılması, planlanması ve yürütülmesinde ailenin işbirliği ve onayını sağlamaktadır. Uzmanlar bu konuda aileye rehberlik yapabilirler. Çocuklarının mevcut durumu (performans) ile, iletişim yöntem ve teknikleri konusunda bilgi verebilirler. Ancak çocuğun eğitim programı ile ilgili son seçim ve kararlaştırma ailenin işbirliği ve onayı ile yapılmalı, onların desteği ve katkısı sağlanmalıdır (Northern, 1980).

Aile eğitim programlarını; a) merkeze dayalı b) eve dayalı, c) merkez ve eve dayalı programların birleşimi olan ev-merkez yönelimli, d) aileye dayalı

olmak üzere değişik biçimlerde ele alındığı görülmektedir (Paul, 1981; Lerner, 1987).

Merkeze dayalı programlarda, işitme özürlü çocuğun eğitimi bir merkezden yürütülmekte, bu merkezde aile yardımcı personel görevini yerine getirmektedir.

Eve dayalı programlarda, çocuk evde eğitilmekte, uzman-aile etkileşimi evde gerçekleşmektedir. Bu tür programlar çoğunlukla ev ziyaretleri ve gezici öğretmenler yoluyla uygulanmaktadır. Gezici öğretmen, okulöncesi işitme özürlü çocuk için, evdeki günlük etkinliklerden ailelerin nasıl yararlanacakları, çocukları ile iletişimlerini kolaylaştırmak için çevreyi nasıl düzenleyebilecekleri ve kullanacakları konularında yardımcı olma görevini üstlenmektedir. Ayrıca gezici öğretmenler aracılığı ile ailelere çocuklarının gereksinimlerine göre düzenlenmiş materyal ve oyuncakların da ulaştırılması mümkün olmaktadır (Proctor, 1983).

Ev-merkez yönelimli programlarda, çocuğun eğitimi hem evde, hem de merkezde devam etmektedir. Bu program dikkatli planlama ve koordinasyonu gerektirmektedir. Genelde ailelerin, merkezde yapılan eğitim uygulamalarını ev ortamına ve çevrelerine genelleştirmede güçlükleri bulunmaktadır. Bu programda, okul ve ev programları arasında tutarlılığın sağlanması önemli olmaktadır.

Aileye dayalı programlarda ise, eğitici rolünü aile üstlenmekte, aile çocuğunun eğitiminin planlanmasından ve uygulanmasından sorumlu kılınmaktadır. Bu tür çalışmalarda, genellikle aileye hazır programlar verilmektedir. Ailelerin birbirinden çok uzakta olduğu durumlarda uygulanan bir başka program da merkezde, mutfağı, banyosu, yatak odası, oyun odası v.b. odalarıyla geleneksel aile modeline uygun şekilde döşenmiş "aile gösteri evlerinin" düzenlenmesidir. Bunun en tipik örneği Pennsylvania Easton'da Helen Bebe Konuşma ve İşitme Merkezinin "Larry Jarret Evi"dir (Orcutt, 1980). Bu program kapsamı içindeki aileler bir veya iki hafta bu evlere terapi ve rehberlik konuları için gelmekte, evi kendilerininmiş gibi kullanmaktadırlar. Aileler günde en az 2 saat rehberlik ve terapi derslerine katılmakta, sabahları çocuğu ile yapılan konuşma ve dil terapi derslerini gözlemekte, uzmanlarla tartışmakta ve diğer çocukları izlemektedirler. Öte yandan, evde buldukları süre içinde kütüphaneden yararlanmakta ve evde bulunan video'dan merkeze ait eğitim kasetlerini izlemektedirler. Aynı zamanda, evde sürekli bulunan psikolog ve ev uzmanları ailelerin günlük yaşam içinde çocukları ile ortaya çıkan sorunlarını çözümlenmede yardımcı olmaktadır. Jarret Evde, merkezdeki derslerle evdeki dersler arasında sürekliliği sağlamak için çaba harcamaktadır. Evdeki eğitimin asıl amacı; ailelere çocuklarının eğitim için ev koşullarındaki fırsatları nasıl değerlendirebileceklerini göstermektedir. Eğitimci ev ortamında anneye, çocuğunun sözcük dağarcığını geliştirme ve ona dili zamanında, günlük etkinlikler içinde öğretilebileceğini; babaya yakalamaca, saklambaç oynamak kadar basit bir oyunun dili öğretmek için bir fırsat olduğunu gösterebilmektedir. Evdeki uygulamalarda, her ailenin ve çocuğun bireysel gereksinimleriyle ilgili olan etkinlikler seçilmektedir. Ana-babalar,

çocuklarıyla birlikte çalışırken ortaya çıkan sorunları tartışmak için cesaretlendirilmektedir. Ayrıca aileler bu evlerde merkezdeki dersleri tekrarlamakta, uygulama sorucunu ev uzmanıyla tartışmaktadırlar. Böylelikle kendi evlerinde çocuklarıyla birlikte çalışırken daha etkili olabilmeye yollarını öğrenmektedirler. Aynı zamanda, çalışmalar sırasında ortaya çıkan ve doğal aile yaşamı içinde, çocuğu ve ailenin başarısını etkileyebilecek bazı sorunları bulmak ve anlamak açısından da ev uygulamaları uygun bir ortam ve fırsat oluşturmaktadır.

Özetlenecek olursa, çağdaş uygulamalarda okulöncesi düzeydeki işitme özürü çocukların eğitiminde, aile üzerinde odaklaşan programların yoğunlaşığı görülmektedir. Aileye merkez alan bu yaklaşımlar sadece işitme özürü çocukların gelişimine katkıda bulunmakla kalmayıp, sınırlı sayıda elemanla daha çok çocuğu topluma kazandırmaya olanak vermektedir. Böylece aileleri amaçlayan bu destek eğitimin sonunda işitme özürü çocukların kazançlı çıkacağı umulmaktadır.

Türkiye'de okulöncesi düzeydeki aile eğitim çalışmalarının daha çok Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı dışındaki kurumlarda sürdürüldüğü görülmektedir. Halen üniversitelerin özel eğitim merkezlerinde sürdürülen çalışmalar olumlu girişimler olarak kabul edilebilir. Ancak bu çalışmaların ülke çapında yaygınlaşabilmesi için M.E.G.S.B. ile üniversitelerin işbirliğine gitmesi gerekir. İlgili kuruluşların işbirliğine dayalı bir çalışma ile, pilot proje ve uygulamalar sonucu aile eğitim programları geliştirilebilir. Gezici öğretmenlerin yetiştirilmesi yoluna gidilebilir. Böylelikle işitme özürü çocukların erken yaşta eğitimlerinin sağlanması, çocukların formal eğitime hazırlanmalarını ve bu eğitimin niteliğini arttırabilir.

KAYNAKLAR

1. Dunn, L.M., Ed, **Exceptional Children in the Schools**. New York: Halt, Rinehard and Wilson, 1973.
2. Lerner, Janet, Canol Maddell, Zudnowski Dorothea Goldenberg. **Special Education for the Early Childhood Years**, Second Education. Printice Hall, New Jersey, 1987.
3. Meyers and Jan Blacher. **Exceptional Children the Council For Exceptional Children** 101: 3, No: 5, 1987.
4. Northern, L., Jerry. Ph. D. Marion P. Downs. **Education For Hearing-Impaired Children**. Second Edution M.A. 1980.
5. Orcutt Watts Wendy. **Families Are Teachers Too**. The Volta Review February/March 1980, 111-113.
6. Paul, J.L. Ed. **Understanding and Working Parents of Children With Special Needs**. Holt, Rinehard and Winston, 1982.
7. Proctor, Adele, **Early Home Intervention for Hearing-Impaired Infants and Their Parents**. The Volta Review April, 1983, 150-155.